

- 28 Itt emlékeztetni kell arra, hogy a korzikai nacionalisták elenyésző kisebbséget képeznek Korzikában: ezért nem is követelik, hogy népszavazás döntsön a sziget függetlenségéről. A többi francia tartományban pedig a hetvenes évek óta nincs számottevő autonomista törekvés.
- 29 Tehát nincs mögötte egy egységes „nép”, azaz a polgárok összességét nem fíti a történelem folyamán egybekovácsolt „közös együtt élni akarás” (Renan).
- 30 A francia példa nem érinti a kelet-európai szövetségi államok népeinek viszonyát, amely egyre kritikusabb formát ölt. Az sincs kizárva, hogy a föderalizmus nem marad fenn térségünkben, bár ez valószínűleg kívánatos lenne. Ugyanakkor a kisebbségek egy szövetségi államban is élhetnek mint az egyik szövetséges állam kisebbsége (például a magyarok vagy a rutének Szlovákiában). Itt a korzikai paradigma ismét tanulságos lehet.
- 31 A francia közjogban a decentralizált önkormányzatok egységes megnevezése a „területi közösség”. Így a korzikai törvény a „korzikai területi közösségre” vonatkozik, s annyiban hoz újat, hogy ez a közösség már nem a „tartományok” általános kategóriájába tartozik, hanem sui generis önkormányzattal rendelkezik. Az alternatív javaslatként felvetődött megoldás a „község” fogalmát etnikai, kulturális tartalommal is kiegészítette volna. Ez az elképzelés végül nem került bele a törvénybe, mivel a kormány ragaszkodott a korzikai nép elismeréséhez.
- 32 A kisebbségeket képviselő nemzeti pártok különben is nehezen illeszkednek be a jól működő, bipoláris, nyugati típusú parlamentáris demokráciába.
- 33 A korzikai ügy a francia külpolitika korlátait is érzékelteti. A francia történelem és a francia múlt hatására a Szajna-parti külpolitikuskok mindig nehezen fogadnak majd el olyan nemzetközi egyezményeket, amelyek következményeként Franciaország területén kisebbségek létezését vagy jogait kellene elismerni. Ez nem a kelet-európai kisebbségek ellen érzett ellenszenv, hanem a francia kollektív tudat és államiság következménye. Ezt hasznos tudatosítani, mert mutatja, hogy a kelet-európai kisebbségek ügyében milyen formában lehet segítséget kapni a francia külpolitikától.

BÉLA FARAGÓ

IS THERE A CORSICAN NATION? JACOBIN DEMOCRACY AND MINORITIES

The author analyzes the principles underlying 1) the 1990-91 debate in the French Parliament concerning the „Corsican nation” and 2) the law amending the constitutional court decision of May 9, 1991 supported by the parliament. From the beginning, the largest debate has centered around the determination whereby „the Corsican nation, forming a living historical and cultural community, is a constituent part of the French nation”. Those who oppose the above determination primarily referred to the constitutional, historical and political principles of a homogeneous France. The arguments that support and amend the draft law introduced by the socialist government emphasized the need to continue the decentralization process begun in 1982 and to strengthen the island’s autonomy status. With reference to the Constitution of 1958, the French constitutional court refused to recognize the Corsican nation and amended the article of Corsican law that addresses Corsican language education. As a result, students are no longer required to learn Corsican. Finally, the author summarizes the lessons to be drawn from the Corsican autonomy law, applying the far-reaching consequences to East-Central Europe.

FEJEZETEK AZ ASSZIMILÁCIÓ TÖRTÉNETÉBŐL

VARGA KÁLMÁN

Telepesfalvak, kolóniák Komárom környékén (1919-1950)

A Csehszlovák Köztársaság 1919. április 16-án kelt 215. számú törvénye földreform céljaira lefoglalta mindazokat a nagybirtokokat, amelyek 150 hektár mezőgazdasági területnél (szántóföld, rét, szőlő és komló), illetőleg 250 hektár vegyes művelésű területnél kiterjedtebbek voltak. A nagybirtokosoktól elvett földek egy részét államosították vagy a földhivatal vette kezelésébe, más részüket pedig tulajdoni juttatással kiosztották. A törvény lehetővé tette, hogy a reform megvalósítása során új községek is létesüljenek olyan önként jelentkezők letelepítésével, akik szülőföldjük elhagyását is vállalják egy biztosabbnak tűnő új egzisztencia megteremtése érdekében.

A törvényben rögzített lehetőség természetesen nem a véletlen műve volt, s nem magyarázható kizárólag gazdaságpolitikai racionalitásokkal: megfontolásaiban meghatározó szempont volt az úgynevezett államalkotó nemzetiségűek — csehek és szlovákok — gazdasági-társadalmi súlyának növelése az etnikai kisebbségek lakta területeken. A földreform elméletében és gyakorlati megvalósításában a nemzetállami törekvések számos módszere volt tetten érhető, közöttük is az egyik legjellemzőbb a magyarlakta vidékekre irányuló kolonizáció elősegítése és központi támogatása.

A földreform végrehajtásának legeredményesebb évtizedében, 1920-1930 között, a kolonizációra szánt földekből a magyarlakta területek szlovákokkal történő betelepítése igényelte arányaiban a legnagyobb földterületet. Míg e vidékeken a földek több mint 20%-át vették igénybe kolonizációs célokra, addig a köztársaság más részeiben ez az arány nem érte el összességében az 1 %-ot.¹

A kolonizáció fő formája a különféle állami kedvezményekkel, pénzügyi és természetbeni támogatásokkal életre hívott telepesfalvak szerve-

zése volt. A cseh, morva, szlovák és rutén — ritkábban német — jelentkezők földvásárlási hitellel telepesbirtokot vásárolhattak, s az így létrejövő kisgazdaságok vagy önálló községbe szerveződtek, vagy pedig egy-egy magyar ajkú település csatolt részét alkották. A nagyságrendet tekintve az 5-600 lakosú falutól a 2-3 családdal betelepített pusztáig találunk példákat —jórészt ebből a szórtságból fakad, hogy a kolóniák számát illetően a források is ellentmondásosak. Nehezíti a pontos összegzést az is, hogy sok esetben a gazdálkodási kultúra hiánya és a kedvezmények ellenére is jelentős anyagi megterhelés miatt a telepesbirtokok egy része képtelen volt a stabilizálódásra, és feloldódásuk a környezet gazdasági-piaci viszonyai hatására — például adásvételekkel — már rögtön a létesítést követően megkezdődött.²

Mindent egybevetve és kizárólag a nagyságrendet érzékeltetve most csak azt rögzítsük, hogy a faluszámba menő kolóniák száma a két világháború közötti időszakban Szlovákiában és Kárpátalján mintegy 80-ra tehető. (Ez az adat nem mutatja a majorságokba, pusztákra irányuló telepítést és a városokban létesített, elsősorban a közalkalmazotti, hivatalnoki rétegek számára kialakított vagy épített telepszerű városrészek számát.)

Mint jeleztük, a kolonizáció egyik célja a magyarság demográfiai gyengítése volt, ezért a telepesfalvak létesítésében, illetve az úgynevezett maradékbirtokok elosztásában a központi szervek, valamint a földhivatal kebelén belül 1925-ben megalakult pozsonyi Telepítési Ügyosztály szisztematikus tervezés alapján dolgoztak.³ Térképen követve a kolonizáció irányait, világosan látszik, hogy a cél a kompakt magyar tömbök fellazítása, szétszabdálása, a szórványszlovákság megerősítése és a magyar nyelvhatár délebbre szorítása volt. A gazdasági és etnikai szempontokon túl a telepesfalvaknak nemegyszer katonai-védelmi feladatokat is adtak, ezért többük lakosságát az első világháború idején Oroszországban megalakított Cseh Légio soraiból toborozták. A legionáriusok a különösen kedvezményezett telepesek közé tartoztak, érdekvédelmi szervezeteket, szövetkezeteket alakíthattak.⁴

A telepítések vonatkozásában kiemelt jelentőségűnek számított a magyarlakta területek mintegy ötödét kitevő, színmagyar Csallóköz, ahol a kolonizáció két nagy tömbje figyelhető meg. Pozsony alatt, a Felső-Csallóközben a telepek egyfajta hídfőt alkotnak, Komáromot pedig, mint a Csallóköz természetes kapuját nyugat felől elzárják. A szigetről kelet felé kilépve egyértelmű, hogy a város „bekerítése” Párkány felől

válík teljessé, vagyis Komárom stratégiai — közlekedési, gazdasági és kulturális, sőt katonai — fontosságát felismerték és a kolonizáció során figyelembe vették.

A Komárom környéki telepesgyűrű kiépítése rögtön a földtörvény elfogadását követően, a földreform végrehajtásának első szakaszában megkezdődött. (Az egyetlen kivétel, ahová a szlovákság még a dualizmus kori természetes migráció révén érkezett jelentősebb számban, Violinpuszta, korábbi nevén Hegedűs-puszta volt.) Az északi és „amerikás” szlovák telepesekkel létesített Šrobárova (Šrobárfalva, Szilasháza) kolónián — korábban Pálffy-birtok — a földeket már 1921-ben kiosztották, és még ugyanebben az esztendőben állami segítséggel (Štátné Bitové Družstvo) megépültek a kolonista típusházak is. Ugyanekkor kezdődött meg a Tany (Tón) és Bogya (Bodza) községekkel határos puszták betelepítése és önálló községgé szervezése Hodžovo (Hodzsafalva) néven, bár itt a szervezés adminisztrációja még évekig elhúzódott.⁵ Az 1921-ben megindult telepítési hullám az évtized végéig tartott — 1923/24: Gadóc, 1925: Tuzokpuszta, 1928: Tótmegyer, 1929: Eklipuszta stb. —, így a Komáromot körülvevő kolónia-lánc az 1930-as évek elejére alakult ki.

A telepesek nemzetiségi hovatartozásának megállapítására számos adatunk van, ezekből egyértelműsíthető, hogy Komárom környékén a domináns elem a szlovákság volt. E vonatkozásban modellértékűnek tekinthető Hodzsafalva, amely az 1929-1933-as gazdasági válság lemorzsoló hatása ellenére 1938-ig megtartotta jellemző nemzetiségi összetételét. Eszerint 163 telepecsaládból (1931-ben ez 566 lelket jelentett) 109 volt szlovák, 52 morva és 1-1 cseh, illetve rutén.⁶ Vegyes telepítésű volt Šturova (Zsemlékes), Okánikovo és Gadóc (legionáriusok), míg csaknem kizárólag szlovákok alkották Mudroňovo (Újpuszta), Zelený Háj (Zöldállás) és Šrobárova (Szilasháza) lakosságát. (Kiegészítésül fontos megjegyeznünk, hogy a maradékbirtokok kiosztásában is jelentkező telepítés során a cseh és morva nemzetiségűek voltak meghatározók. Ennek oka részint a magasabb színvonalú gazdálkodási kultúra igényében, részint pedig a cseh hegemon törekvésekben, politikai manipulációkban rejlett.)

A telepesek — anyagi lehetőségeikhez mérten — 5-25 hektáros birtokokat vásároltak, csallóközi viszonylatban ez átlagosan 17 hektár (30 kataszteri hold) földnek felelt meg. A középtípusú, önmagukban megálló, vagyis oszthatatlan birtokok kategóriájába eső telepesföldek vásárlásához, valamint a lakóházak és gazdasági épületek felhúzásához az állam 33 évre szóló hitellel járult hozzá. Az egzisztenciális alapok megterem-

tését szolgálták azok a kedvezmények, amelyek felszerelések beszerzésére, háziállatok vásárlására és a közösen használt területek (legelők, utak stb.) kialakítására voltak igénybe vehetőek. Az állami földhivatal kolonizációs alapja — országos viszonylatban 11 millió korona összegben —, telepítési biztosok kinevezése a szervezési-építési munkák ellátására és sajátos morva vagy szlovák stílusban megtervezett típusházak kész tervanyagai nyújtottak támogatást a kolóniák létrejöttéhez és gazdasági megerősödéséhez. A telepesbirtoknak alkalmas, jól termő föld ára az 1920-as évek közepén holdanként 1800 korona volt, a lakóház és a gazdasági épületek megépítése pedig 90-100 000 koronába került. Ez utóbbi költség csoportos összefogással, a típustervek alkalmazásával, illetve a telepítési biztosok működésével körülbelül a felére volt leszorítható. Az önálló vagy csatolt kolóniák esetében a központi segítség nemcsak az épületek, hanem a teljes településszerkezet megtervezésére is kiterjedt, és gyakorlatilag csak a telepes nevét kellett beírni a megfelelő parcella rajzába.

A kedvezmények igénybevétele nem mindig volt zökkenőmentes, és nem terjedt ki egyformán minden telepesre. A nemzetiségileg vegyes kolóniákon már kezdetben problémák adódtak: Turován a morvák házait állami vállalat építette, míg a szlovákok maguk kényszerítették végig az építkezést: „Édesapám 1921-ben került ide, majd 16 szlovák család jött Liptóából, Gyalláról, sőt Jugoszláviából. A falunak ezen a végén mind szlovákok voltunk, aztán jöttek a morvák a másik végre. Mi magunk építettük a házainkat, a morvákét meg az állam, ők a készre jöttek ide. Már akkor meg volt a különbség...”⁷

A telepesfalvakban iskolák, templomok és más közösségi épületek is létesültek, az iskolákat kivéve azonban csak később, évekkel az alapítás után (Šrobárfalván például 1928-ban szentelték fel a templomot).

A telepítések kezdetekor — a magyarságot háttérbe szorító földreformmal összefüggésben — a dél-szlovákiai magyar sajtó számos cikkben, elemzésben bírálta a kolonizációs törekvéseket. A Komáromi Lapok 1922 februárjában olyannyira élesen mutatott rá a telepítések sovínizta és elnemzetietlenítő céljaira, hogy a cikk csak erősen cenzúrázva jelenhetett meg.⁸ A sajtó hangja a későbbiekben is leleplező és tiltakozó maradt, hű tükröképeként a kiszélesedő kolonizációnak és a maradékbirtokok körüli politikai marakodásnak.⁹

A magyar lakosság azonban nem fogadta ellenségesen a telepeseket. A gyűlölködéstől mentes együttélés legfontosabb oka a telepesek kiváltságos helyzete ellenére dominánssá váló sorközösségekben, a napi életben

elkerülhetetlen egymásrataltságra keresendő. Az életforma hasonlósága, a gazdálkodás során kialakuló spontán munkakapcsolatok, a mindenkiket egyformán sújtó természeti csapások elleni védekezés — vagy éppen a károk helyrehozása — normalizált, ellenségeskedésektől mentes emberi és szomszédai kapcsolatokat kívánt. Sok helyütt a közös templom, a vallási ünnepek vagy a közös temetőbe temetkezés, a vegyes házasságok, de akár egy pohár bor elfogyasztása a helyi kocsmákban, mind-mind természetes erővel hatottak a különböző nemzetiségű, de egyazon földből élők összecsiszolódására. „Ide Nyitra és Trencsén környékéről jöttek a szlovákok, de jöttek morvák is. Nem volt rossz viszony közöttünk... ezek a kolonisták nem voltak rosszmájú emberek, jól megvoltunk egymással” — emlékezik vissza a nagyszegpusztai Madarász Géza.¹⁰

Előfordult ugyan, hogy a Komáromi Járási Hivatal havi rendszerességű helyzetjelentése beszámolt magyar megmozdulásokról, ezek azonban nem sovínizta indíttatású, hanem szociális feszültségekből és foglalkoztatási problémákból fakadó, alkalmoszerű megmozdulások voltak. A Komáromi Körzeti Katonai Parancsnoksághoz befutó bizalmas politikai jelentésekben külön pont foglalkozott a magyarok és a telepesek közötti viszonyal — a jelentések rendre barátságos, toleráns vagy jószomszédai kapcsolatokról számolnak be.¹¹

A telepesek közül azok, akik eredményesen tudtak gazdálkodni, gyökeret eresztettek új helyükön, és rendszeresen törlesztették hiteleiket, fizették a kamatokat. A többségükben stabilizálódott telepesbirtokok azonban a központi törődés ellenére sem váltak igazi versenytársaivá a megmaradt, pontosabban megkímélt néhány nagybirtoknak, de a maradékbirtokoknak sem. Az 1930-as évek elejének felmérései, amelyek három esztendő (egy gyengének számító, egy átlagos és egy kiemelkedő év) terméseredményeit vizsgálták, elkésztető képet festettek a csallóközi telepesbirtokok teljesítőképességéről. Mindhárom év adatai arról tanúskodnak, hogy a termésátlagok nagyságrendekkel alatta maradnak a nagy- és maradékbirtokok termésátlagainak.¹² Sok telepes — elsősorban az északról jött szlovákság — nem is tudott alkalmazkodni a gazdálkodás kemény feltételeihez, vagy teherbíró-képességét messze meghaladó anyagi terheket vállalt. Az adósok listáján az 1920-as évek végén már annyi telepes neve szerepelt, hogy az Állami Földhivatal kénytelen volt rendeletileg betiltani az adósságok behajtását. Az évtized végére a földreform bírálatával és a maradékbirtokok revíziójának követelésével már a magyar sajtó is fölteszi a kérdést: Ki a felelős a szlovenszói kolonisták

balsikeréért?¹³ A Csallóközben párját ritkítóan rossz termésű 1931-es esztendő, az éveken át elhúzódó gazdasági világválság hatásai aztán még alaposabban megrázták a telepesbirtokok gazdálkodását. Šrobárfalván a tönkrement telepések kénytelenek voltak eladni földjeiket, melyeket a módosabb kolonisták vásároltak föl, s egy részük nem is régi lakóhelyén, hanem Kanadába, sőt Argentínába kivándorolva próbált új életet kezdeni. Hodzsafalva községi tanácsa 1932-ben még végrehajtást rendelt el két telepesével szemben, mivel azok nem tudták adósságaikat rendszeren törleszteni — alig három évvel később a jegyző már maga továbbítja a Komáromi Járási Hivatal felé a Rakottyás-pusztaiak kérelmét, melyben 17 telepecsalád kéri adósságai egy részéhez a fizetési határidők módosítását.¹⁴

Amellett, hogy a telepesbirtokon folyó gazdálkodás nem tudott meghatározó szerepet elérni a környezet gazdasági-piaci viszonyaiban, nem valósult meg kívánt mértékben a kolonizáció másik fő célja, az „etnikai térkép átrajzolása” sem. Ennek egyik okát az 1920-as évek lendületes telepítési politikájának kifulladásában, lelassulásában jelölhetjük meg: a helyi magyarság tömegeihez viszonyítva végül is a letelepítésre került szlávok nem képviselt akkora számbeli erőt, amely döntő módon befolyásolta volna a magyar vidékek etnikai-nemzetiségi arányait.¹⁵ A másik okot — s ez különösen jellemző Komárom környékére — abban az asszimilációs törvényben kereshetjük, mely szerint mindig a sziget vész bele a tengerbe. Jó példa erre az 1938-as összeírásakor külön adatokkal szerepeltetett három telepésfalva, Hodzsafalva, Mudroňovo és Šrobárová nemzetiségi összetétele, pontosabban nyelvi megoszlása. E falvak korábban tiszta szláv telepítésűek voltak, így az 1938-as államfordulatot közvetlenül követő összeírás 15-17 esztendő változásait tükrözi.¹⁶

Telepésfalva	Magyar anyanyelvűnek vallotta magát (%)	Magyarul beszél
Hodzsa falva	3	15
Mudroňovo	7	18
Šrobárová	13	16

Megjegyzés: E falvak lakossága csak 1939 során költözött el tömegesen.

Az adatok abból a szempontból is figyelemre méltóak, hogy önálló és zárt települések nyelvi oldódását mutatják. A magyar környezet asszimilációs ereje nyilván erősebb volt a csatolt kolóniák, illetve majorságok, puszták telepesei vonatkozásában: a Violin-pusztai kolonisták 1938-ban

néldául valamennyien beszéltek magyarul, s „az öregebb szlovákok a magyar eszméknek hódoltak”.¹⁷

Ha a telepítések nem is tudták radikálisan megváltoztatni egy-egy magyar vidék nemzetiségi arányait, bizonyos „részeredményeket” elértek. A 12 Komárom megyei községből, amelyekben 1910-től az 1930-as népszámlálásig a szlovákság elérte a 20%-os arányt, 7 településen történt tudatos és szervezett telepítés (Dunaradvány, Kurtakeszi, Megyeres, Újgyalla, valamint Hodžovo, Mudroňovo és Šrobárová új községek). Az 1930-ra magyar többségét is elvesztő 6 községből 5-ben volt nagyarányú telepítés (Kurtakeszi, Újgyalla, valamint Hodžovo, Mudroňovo és Šrobárová telepésfalvak). Az 1938-as összeírás ugyan még 4 községet talál szlovák többségűnek (Újgyalla és a három telepésfalva), 1941-ben azonban — részben a költözködés és a magyar betelepítés, részben a közigazgatási átszervezés, részben pedig a nyilvánvaló részrehajlás miatt — már helyreáll a dualizmus kori magyar fölény (Komáromi járás: 99,2%-os, Újgyallai járás: 96,6%-os magyar többség.)⁸

Az 1930-as évek közepétől már a politikával kevésbé foglalkozók előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar revíziós törekvéseket belátható időn belül siker fogja koronázni. A feltételezhető határváltozások tudata a telepék életére elbizonytalanítóan hatott, és fölerősítette a szlovákiai magyar politikai erők hangját is. Jóllehet 1938 elején a határrevízió ténye már várható volt, az Egyesült Magyar Párt mégis fontosnak ítélte, hogy föllépjen — visszamenőlegesen — a cseh és szlovák kolonizációval szemben. Februári memorandumában nyomatékosan követelte a magyar kisebbség nevében, hogy a telepes- és maradékbirtokokat osszák föl a magyar parasztok között. A javaslat időszerűsége utólag persze vitatható, arra azonban jó volt, hogy növelje a telepesek egzisztenciális bizonytalanságát.¹⁹ 1938 nyárutóján a párt gyűlésein már az az ígéret is megfogalmazódott, hogy a csehszlovák földreformból kimaradt magyarok problémáját a területátszervezés fogja megoldani, mégpedig az „idegen elemek”, tehát a telepesek kárára?²⁰ Az ígéret lényegében rimelt a magyar kormány földbirtokpolitikai terveire, mely a nagybirtokosság érdekeit szem előtt tartva szintén a telepesföldet és a maradékbirtokokat szándékozta a magyar parasztság kezére adni.

Az 1938. november 2-i bécsi döntés mintegy 12 000 négyzetkilométernyi területet csatolt Magyarországhoz, valamivel több mint egy millió, többségében magyar nemzetiségű lakossal. Az átszervezett területeken katonai közigazgatást vezettek be, s ennek egyik burkolt, a közvetett nyo-

másgyakorlás eszközeit alkalmazó célja volt, hogy birtokaikból kimozdítsa és az ország elhagyására kényszerítse az idegen ajkú telepeseket.²¹

A határváltozás hírére és a katonai közigazgatás bevezetésekor a Komárom környéki telepesfalvak lakossága nem menekült el. A M. Kir. II. Honvéd Vegyesdandár Pk. nemesócsai őrsé névjegyzékét ad az őrskörletben lévő telepesekről, eszerint a cseh, morva és szlovák családok birtokaikban maradtak, és szokásos mindennapi életüket élték.²² (Helyükön találta a kolonistákat az 1938. december 14-i eszmei időponttal végzett összeírás is.)

A nyílt és durva fellépés mellőzése ellenére azonban a telepések előtt hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy sorsuk megpecsételődött. Mikor a Járási Katonai Parancsnokságok — így a komáromi is — feladatul kapták az adatgyűjtést körzetük úgynevezett „megbízhatatlan elemeiről” — ide soroltattak a kommunisták, magyarellenes érzelműek és a telepések —, megkezdődött szórványos elvándorlásuk. Az otthonaikat elsőként elhagyó kolonisták leginkább csak fontosabb személyes tárgyaikat, ruházatukat vagy éppen a kerékpárjukat vitték magukkal.²³ Tömeges elköltözésükre 1938. december végén, majd 1939 folyamán került sor: ekkor megmozdultak a hodzsafalvi, okánikovói és turováji telepések, illetve a puszták (Rakottyás, Tuzok-pusztá stb.) kolonistái is.²⁴ (A december 2-án életbe lépett, majd hamarosan visszavont kiutasítási rendelet nem vonatkozott a német telepésekre — a Nagymegyér melletti Csörög-pusztán tudunk egy családról —, mert ez a magyar-német kapcsolatokban, úgymond, „külpolitikailag káros következményekkel járhat”.²⁵ Az iratok arról tanúskodnak, hogy a telepescsaládok magukkal vihették ingóságait (bútorok, háziállatok, gazdasági felszerelés), és a szállításhoz vagonokat is igényelhettek.²⁶

A kisebb arányszámot képviselő cseh és morva családok többnyire szülőföldjükre, megtartott korábbi birtokaikra tértek vissza, a jelentősebb számú szlovákságról azonban az autonóm szlovák kormánynak központilag kellett gondoskodnia. Zömük ugyanis a legszegényebb vagy föld nélküli rétegekből verbuválódott a telepítés kezdetekor, és nem hagyhatott maga mögött valamilyen egzisztenciális tartalékot. (Jórészt ebből fakadt, hogy az átcsatolt területen többszáz szlovák család még az erősödő magyar nyomás ellenére sem hagyta el birtokait: sokuknak egyszerűen nem volt hová visszamennie.)

A szlovák kormány 1938. november 29-i rendelete értelmében a kiülőzött szlovák földműveseket ideiglenesen a szlovákiai nagy- és közép-

birtokokon kellett elhelyezni, egy részük pedig kevéske földet is kaphatott a későbbiek során: „1938 karácsonyán mentünk el, együtt, mindnyájan. A bútorokat és a szerszámokat vittük magunkkal. A nagyszombati állomásra érkeztünk meg, ahol már vártak minket, és az összes gyerekeinket elvitték az ünnepekre családokhoz, hogy legalább nekik legyen jó... Aztán később kaptunk 8 hold földet gazdálkodni, hozzá holdanként 3 mázsa búzát vetőmagnak, meg kaptunk tűzifát, szénát is.”²⁷

A magyar kormány azt kívánta elérni, hogy az összes telepes és maradvékbirtokos elhagyja az átcsatolt területeket. Fennállt azonban annak a veszélye, hogy a visszaözönlő kolonisták földigényét a szlovákiai magyar földbirtokosok kárára fogják kielégíteni, ezért a kérdés rendezésére a tárgyalásos utat választotta. A tárgyalások eredményeként létre is jött egy megállapodás, melynek értelmében Csehszlovákia kötelezte magát arra, hogy 1939. október 31-ig befogadja az összes kiutasítandó telepest. A megegyezés még kártalanítást is kilátásba helyezett a Magyarországon maradt ingatlanokért, ennek pontosítását későbbi tárgyalások voltak — lettek volna — hivatva elvégezni.

Az 1939. márciusi események azonban új helyzetet teremtettek. Csehszlovákia teljes fölbomlása, a cseh és morva országrészek német birodalmi protektorátus alá kerülése, valamint a formailag önálló Szlovákia megalakulása és Kárpátalja Magyarországhoz csatolása a telepések ügyében is újabb, immár kétirányú megegyezést kívánt. A magyar kormánynak egyrészt a protektorátust gyakorló német birodalmi kormánnyal, másrészt pedig Szlovákiával kellett tárgyalnia. Az előzővel viszonylag hamar, 1940 októberében létrejött a megállapodás, mely végeredményben több részletben fizetendő kárpótlást írt elő Magyarországnak — az utolsó részlet 1989-ben lett volna esedékes —, összesen 135 millió korona összegben. A szlovák kormánnyal való egyezkedés az 1941 augusztusában megszületett földbirtokpolitikai megegyezés ellenére még évekig húzódtott, végül is mindkét államot úgy érték az 1944. őszi harci események, hogy a telepések ügye nem rendeződött, illetve a csehszlovák földbirtokreform magyar revízióját csak részben tudták megvalósítani.

Visszatérve 1938 őszi-telére: az átcsatolt területeken magyar részről a legfőbb cél a csehszlovák földreform revíziója, illetve rendelkezéseinek a magyar érdekek szerinti felülbírlata volt. Ennek módszere számos érdekellentétet hozott felszínre, hiszen egyszerre kellett figyelembe venni a nagy- és középbirtokosság, az egyház és a csehszlovák

reformban már földhöz juttatott, valamint föld nélkül maradt magyar parasztság igényeit. A gazdátlanra vált telepes- és maradékbirtokok vonatkozásában a magyar politikai körök viszonylag egységes álláspontot képviseltek, és egyetértettek abban, hogy ezeket a földeket kell a magyar szegényparasztságnak juttatni. Így az elhagyott telepes- és maradékbirtokok még a katonai közigazgatás ideje alatt gondnokság alá kerültek, és megkezdődött ideiglenes haszonbérbe adásuk, elsősorban helyi magyar földigénylőknek.

1939 során — az említett elhúzóó államközi egyezkedéssel párhuzamosan — a magyar vezetés hozzáfogott a volt telepesbirtokok tulajdonjogi szabályozásához. Ennek alapelveit a felvidéki földbirtokrendezési ügyek kormánybiztossága dolgozta ki, leszögezve többek között, hogy „középbirtokot vagy a vitézi rend tagjának és avatandó felvidéki tagjának, vagy méltányosságból azoknak a régi birtokosoknak lehet juttatni, akik a csehszlovák megszállás alatt a visszacsatolt területen laktak, és a gazdasági viszonyok romlása és lehetetlenülése folytán avagy valamely más oknál fogva anyagilag tönkrementek.”²⁸

Ezen alapelv mellett lényeges szempont volt, hogy a középbirtokok visszaadása, a vitézek, hadiárva és szegényparasztkok földhöz juttatása a „nemzeti szempontból erősen veszélyeztetett területeken” történjék, és a magyar etnikumba benyúló szláv éveket magyar telepítéssel szüntessék meg. (A földbirtok-politikai intézkedések mellett a magyar vezetés természetesen továbbra sem tett le arról a szándékáról, hogy a helyükön maradt kolonistákat birtokaikból kimozdítsa. További, mintegy 350 telepecsalád kiutasítását tervezte „közbiztonsági és nemzetpolitikai” megfontolásokból, sőt egy részüket az ország belsejébe kívánta telepíteni.)

A Komárom környéki telepesfalvak nem tartoztak az „erősen veszélyeztetett” területek közé, mivel a birtokaikat el nem hagyó kolonisták inkább beágyazódtak a magyar etnikumba, mintsem megbontották azt. Az elhagyott telepesföldek zömét részint helyben avatott vitézeknek, részint az első világháborúban elesettek családainak, részint pedig nagycsaládosoknak juttatták ONCSA-akció keretében (például Apáca-szakállason). A csehszlovák földreform itteni revíziója nem volt ellentmondásoktól mentes: a maradékbirtokokra és részben a telepes-birtokokra is igényt tartó helyi szegényparasztságnak végül is tömegei kimaradtak a földosztásból.³⁰

A vitézeknek és hadiárva-knak először ideiglenesen, majd a földművelésügyi miniszter rendelete értelmében 1942. október 1-vel véglegesen

tulajdonba juttatott telepesföldeken szabályos vitézi kolóniák létesültek Modellértékű e vonatkozásban Komárom környékén az impériumváltás előtti Hodzsafalva, illetve a faluval határos néhány pusztá.³¹

A földhöz juttatott magyar családok azonban nem sokáig élvezhették jobbra fordult helyzetüket. Az a 2-3 esztendő, amelyet eleve háborús időszakban töltöttek el új birtokaikban, csak az újfajta gazdálkodás megteremtésének kezdeti lépéseihez volt elegendő. A földet kapott hadiárva-családok közül pedig sokan — a családfeők sorkötelesek lévén — szinte nem is tudtak élni a földhözjutás biztosította lehetőséggel: „Apám elesett a háborúban, ezért 1940-ben kaphattam 3 hold földet mint hadiárva. Tulajdonba adták, de fizetnünk kellett érte, és Pestre jártunk végette a földhivatalba. Meg is nősültem ekkor, de a földemen egy percig sem gazdálkodhattam, mert behívtak katonának, aztán indíts a háborúba!”³²

A háború harci eseményei 1944 őszén már elérték a Felvidéket, majd átsöpörve azon egyre nyilvánvalóbbá tették, hogy újabb államfordulat következik. Már a vérzivataros esztendőök alatt, de különösen 1945 első hónapjaiban előrevetítődött mindazon jogfosztó intézkedéseknek az árnyéka, amelyek a felvidéki magyarságot 1945-től érték — köztük azok a tervek is, melyek az újabb szlovák kolonizációra vonatkoztak. A Szlovák Kommunista Párt (Komunistické Strana Slovenska) márciusban nyilatkozatban rögzítette, hogy „Szlovákiának a múltban erőszakosan elmagyarosított déli határvidéke legyen újból és tervszerűen elszlovákosítva. Dél-Szlovákia gazdag termőterülete, melyről a magyar feudális urak a szlovák földművest fölszorították a hegyekbe, újból visszaadandó a szlovák földművelő népnek”.³³ Június 3-án Rimaszombaton hat járás kommunista pártjának küldöttei határozatot fogadtak el, amelyben követelték, hogy „huzavona nélkül kezdjék meg a szlovák földművesek áttelepítését a szegény és hegyes vidékről Szlovákia déli területeire, a magyar nagybirtokosok, telepesek és fasiszták földjeire, akiknek nincs mit keresniük Szlovákiában!”³⁴

1945 szeptemberében a Szlovák Nemzeti Tanács adatgyűjtést folytatott, melynek értelmében a községeknek és a járásoknak össze kellett írniuk a szlovák lakosság magyar uralom alatt elszenvedett kárait, valamint jelentést kellett adniuk a visszatérő telepesekről is. A községektől befutó jelentések szerint a Komárom környéki kolóniákra a morva telepeseken kívül a szlovákok nagy többsége visszatért.³⁵

A kassai kormányprogrammal, illetve annak szellemében elnöki dekretumokkal teljesen jogfosztottá tett magyarságból az a néhány száz

család, amely a magyar éraban telepesföldeket kapott, kénytelen volt átadni azt a visszatérő kolonistáknak. Számosan váltak közülük földönfutókká, hiszen a telepesbirtokba költözéskor sokuk eladta házát, gyakorta kevéske földjét is, hogy új birtokában gazdálkodni tudjon. Legtöbbjük már az őszi termést sem takaríthatta be 1945-ben, az is az újra berendezkedő szláv telepeseké lett. Az élesen magyarellenes légkörben azonban találunk példákat a szolidáris emberi kapcsolatokra, a mindennapi és elemi emberi igazságérzet megnyilvánulásaira is: „A telepesek már tavasszal visszajöttek, sok magyar családot elzavartak. Velünk rendes volt a morva, mert azt mondta, hogy nyugodtan maradjunk őszig, a betakarításig. A termést nem vette el, csak annyit kért, hogy egy borjút hagyjunk ott, de azt is kifizette... Ősszel aztán eljöttünk, visszamentünk Imőre, de mivel a házunkat még '40-ben eladtuk, bérletben laktunk, egészen 1952-ig.”³⁶

Noha a kolonisták zöme visszatért, és elfoglalta korábbi birtokait, az új élet megkezdésére és támogatására a csehszlovák vezető körök figyelmé kevésbé terjedt ki. Úgy is fogalmazhatunk, hogy bizonyos értelemben a kolonizáció korábbi gyakorlata másodrangú kérdéssé vált, mivel a nemzetállami törekvések valóra váltásához immár „nagyüzemi” módszerek kínálóztak: a kisebbségek kitelepítése, országon belüli deportálása, a lakosságcsere. Nem volt szükség nagy, állami áldozatokkal járó, de kis eredményt hozó kolóniák létesítésére, illetve megújítására, hiszen lehetőség nyílt a magyar nemzetiség tömegeitől való „megszabadulásra”. A részben kitelepített, részben Cseh- és Morvaországban hurcolt, másrészt a lakosságcserevel Magyarországra átkerült magyarság földjeire és házaiba már zömmel nem északról, hanem Magyarországról, Romániából és Jugoszláviából áttelepült szlovákság költözött.

Az 1920-as és 1930-as évek kolonizációs elképzeléseinek és gyakorlataának az utolsó dőfést az 1948. februári kommunista fordulatot követő, a mezőgazdaság szocialista átalakítását célzó intézkedések adták meg. Az államosítás és a szövetkezetesítés nemcsak a nagybirtokokat szüntette meg, hanem a kolonizálás alapjául szolgáló kis- és középbirtokokat is. Az 1945-ben amúgy is kis számban visszatérő cseh és morva telepesek az 1950-es évek elejére teljessé váló kollektivizáláskor ismét elhagyták földjeiket, a szlovákság pedig részben belépett az alakuló szövetkezetekbe, részben pedig az urbanizáció egyre erősödő elszívó hatására a városokba és az agglomerációs övezetekbe költözött. A Komárom környéki kolóniák többsége felbomlott, és a szövetkezetek megalakítása tulajdon-

képpen a szláv nemzetiség kismértékű visszaszorulását eredményezte: Štúrovóban például, ahol a termelősövetkezet 1950-ben a telepesföldekből alakult meg, környékbeli magyarok telepedtek le, munkát és megélhetést találva a szövetkezetben. (Másutt, például Šrobárfalván, ahol 1952-ben szántották össze a földeket, a szlovákság majdnem egészében a helyén maradt, és belépett az alakuló szövetkezetbe.)

Az 1950-es évek elejére a szovjet mintájú politikai, gazdasági és társadalmi rendszer kiépülésével a két világháború közötti, telepesfalvak szervezésére koncentráló kolonizációs módszerek jelentőségüket és gazdasági bázisukat is elvesztették. Találunk azonban példákat — az egyiket éppen Komárom környékén — olyan sajátos kolonizációra, amely — mintegy utözöngéként — a korábbi telepítési gyakorlatot a kommunista ideológiával ötvözi: ide sorolhatók a mezőgazdaság kollektivizálásakor életre hívott mintatelepek, településszámba menő mintagazdaságok.

Ezek egyik érdekes, az elmúlt évtizedekben önálló községgé erősödött példáját Komáromtól mintegy 25 kilométerre, Gúta (Kolárovo) fölött találjuk meg. Nevét ma is őrzi: Dedina Mládeže, azaz Fiatalságfalva.

A település lényegében a világháborút követő újjáépítés őszinte lelkesedésének — bizonyos értelemben kényszerének — és a mezőgazdaság kollektivizálásának, mint privilégiumokkal megtámasztott szocialista vívmányának az eredménye és megtestesítője. Szervezői és alanyai az a néhány tucat fiatal, akik zömmel a lakosságcsere keretében kerültek át Magyarországról (Tótkomlósról és Pitvarosról), és különböző akciók (építőtáborok, útépitések) résztvevőiként az 1940-es évek végén az otthoneremtés szándékával fogtak hozzá településük megépítéséhez. Az ország kommunista vezetőinek támogatását élvező kezdeményezés első fázisában szocialista mintagazdaság létesült, majd 1949-ben kezdődött a falu építése. Az építkezésen nemcsak az alapítók, hanem önkéntes fiatalok brigádjai is dolgoztak, a kimutatások szerint 1951 őszéig több mint háromezer fővel.³⁸ Az ekkor már majd 1000 hektáron gazdálkodó közösség 50 új lakóháza, gazdasági épületei és munkásszállója 1952 őszére készült el. A 474 léleknek otthont adó Fiatalságfalvában 287 aktív szövetkezeti tag, valamint 157 gyermek élt, s az átlagéletkor 21 év volt.³⁹

Az 1950-es évek elejére kiépült település és a megszilárdult szövetkezet a későbbi évtizedek során már nagymérvű átalakuláson vagy bővülésen nem esett át, sem a művelés alá vont földterületet, sem a lakosságszámot tekintve. Az 1920-as években létesített kolóniák sorsához hasonlóan nem váltotta valóra azokat a rejtett elképzeléseket sem,

melyek a szláv elem megerősítését tűzték ki célul a magyar környezetben: a környékbeli magyar gazdák közül sokan léptek be a szövetségbe, s egy közigazgatási intézkedés (a kis-szigeti tanyavilág Dedina Mládež-hez csatolása) szintén a magyar környezet oldó erejét növelte. Az 1980-as népszámlálás szerint Fialtalságvának 674 lakója közül már 467 vallotta magát magyarnak (69,3%).⁴⁰

Az első világháború utáni államfordulatkor nagy lendülettel induló, az 1930-as évekre kifulladásra és 1945 után csak másodrangú kérdésként napirendre kerülő, telepesházak szervezésére irányuló kolonizációt végül is úgy értékelhetjük majd háromnegyed évszázad távlatából, mint a nemzetállami törekvések egyik kevés eredményt produkáló módszerét. Már a kolonizáció kezdetekor meglévő objektív akadályok — például a szükséges földterületek korlátozottsága —, majd az impériumváltások eleve lehetetlenné tették a módszer sikerességét, mely fölött aztán a végző, halálos ítéletet a kommunista rendszerváltás mondta ki.

Mint a magyarok vidékeken általában, a Komárom környéki kolóniák, telepesházak is szétbomlottak, föloldódtak, közülük csak néhány — például Šrobárová, Okánikovo — őrizte meg napjainkig szláv jellegét. Az egykori telepesházak ugyan még állanak, de már sokszor elhagyatva vagy az új tulajdonosok által átalakítva. Hogy ki honnan jött, ki magyar és ki szlovák — a mindennapokban közömbös kérdés az egykori nagyobb kolóniákon is: „Ez a falu kevert, itt az emberek összeházasodtak egymással... ki tudja, hogy hány szlovák és hány magyar van... számolja meg, aki akarja! Mi 1972-ben jöttünk ide, de az én menyem is szlovák, a férjem meg cseh. Úgyhogy mi egy nemzetközi család vagyunk...”⁴¹

A kevésbé zárt pusztai telepek sorsa pedig az elnéptelenedés, olykor a szó szerinti pusztulás. A gyakorta már elhagyott, dűledező házak ugyan még idézik a keserű múltat, sokuk azonban a 20. század végi, ellenségeskedésektől mentes együttélés új helyszínévé válik: „Akkor 17 család volt Rakottyáson, nekem az apósom volt kolonista. Már az ötvenes évek közepén elfogytak a gyerekek, és lassanként a fiatalok is elmentek. Hogy ki maradt az öregekből? Csak egy lakik még itt, sokan meghaltak... a gyerekeik közül többen Komáromba költöztek, egy család van, aki a háború után jött Magyarországról. Két állandó lakos van Rakottyáson, a többiek csak víkendezni járnak ki. Mi is átalakítottuk a régi lakást és nyaranta jövünk pihenni, víkendezni...”⁴²

Jegyzetek

A téma kutatását a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatta. A támogatásért ezúton is köszönetet mond a szerző.

- 1 Machnyik Andor: *A Csallóköz. Tanulmány a honismeret, az agrár- és a szociálpolitika köréből* Komárno, 1935. 18–21.
- 2 Az északi vidékekről jövő szlovák telepesek gyakorta bizonyultak rossz gazdáknak. Megfelelő gazdálkodási kultúrával elsősorban a csehek, morvák és a Jugoszláviából érkező szlovákok rendelkeztek, ezért a kolóniák életképességének megőrzése érdekében hivatalosan is megfogalmazták: a telepítés során lehetőleg 60 cseh mellé kellene 40 szlovákot tenni. V. Drobny tanulmányát ismerteti: *Barázda*, 1926. október 3. 4–5.
- 3 Kolonizačný referát Štátneho pozemkového Úradu.
- 4 Fond Družstvo kolonistov zo Slavikova a Bottova 1. Štátny okresný archív, Rimavská Sobota.
- 5 15165/1924. Štátny okresný archív, Komárno.
- 6 2/1938/471. Štátny okresný archív, Komárno.
- 7 Visszaemlékezés, hangszalagon rögzítve. Adatközlő: Peter Mihálik (született 1925-ben), turovái lakos. Adatrögzítő: Varga Kálmán, 1991. augusztus 22-én.
- 8 *Komáromi Lapok*, 1922. február 25. 1.
- 9 Például: *Komáromi Lapok*, 1925. január 22. 1., *Barázda*, 1928. november 4. 7.
- 10 Visszaemlékezés, hangszalagon rögzítve. Adatközlő: Madarász Géza (1914–1992), nagyszegpusztai lakos. Adatrögzítő: Varga Kálmán, 1991. augusztus 26-án.
- 11 Situační zpráva, 1923A924. Štátny okresný archív, Komárno.
- 12 Machnyik i. m. 155.
- 13 *Barázda*, 1928. augusztus 12. 1.
- 14 3941/32-L/1932 és 41/676/15/1935, Štátny okresný archív, Komárno.
- 15 A források ellentmondásossága miatt a telepések számát csak becsléni tudjuk: 1919–1938 között mintegy 2000 telepescsalád. tehát 8–10 000 lélek letelepítésével számolhatunk a magyarok vidékeken. A kolonizáció egyik fő ideológusa, Ivan Daxner elképzelései szerint minimum 8000 család, vagyis mintegy 40–48 000 lélek letelepítése változtatná meg érdemben a magyar vidékek etnikai arculatát.
- 16 Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás. *Magyar Statisztikai Közlemények*, 108. kötet. Budapest, 1938.
- 17 HSUK 2049/1939, Štátny okresný archív, Komárno.
- 18 Az adatok lelőhelyei: Flachbarth Ernő: *A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségeknélvi jogai*. Pécs, 1935; *Az 1938. évi felvidéki nép-, földbirtok- és állatösszeírás*; i.m. *Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint* Budapest, 1947.
- 19 Országos Levéltár, Budapest, KÜM. Pol. 60. cs. 431–7–4A938. A párt ezt a követelését 1938. augusztusában is megfogalmazta.
- 20 Hivatkoznak erre Jaross Andor és Pintér Béla 1940. november 27-i, illetve november 29-i beszédeikben. KN. 1939/VIII. 941, 1070.
- 21 Néhol durva atrocitások is előfordultak. Kőbölkiton (Gbelce) például a magyar katonák három telepest agyonlőttek, illetve leszúrtak, másutt a kolonistákat megfélemlítő tüntetésekre került sor. Országos Levéltár, Budapest, KÜM. Pol. 61. cs. 3265–7–7A938.
- 22 A nemesőcsai őr jelentése. 2A938/471. Štátny okresný archív, Komárno.

- 23 Komárom vármegye alispánja 74/1938., 2/1938/262., valamint 262/412. és 262/402. iratok. Štátny okresný archív, Komárno.
- 24 Uo. 262/47-75, 135-138, 202-226, 292-310 és 311-323. iratok.
- 25 Uo. 6/1938/2057. irat.
- 26 Uo. 311-323. iratok.
- 27 Visszaemlékezés... Peter Mihálik.
- 28 Országos Levéltár, Budapest, FM Elnöki iratok 587/939. A felvidéki földbirtokrendezési ügyek kormánybiztosa működéseknek irányelvei.
- 29 Országos Levéltár, Budapest, Felvidéki földbirtokrendezési ügyek kormánybiztossága. Általános iratok, 4. cs. 30185/1941. és ME Nemzetiségi O. 89. cs. 57/1941.
- 30 Ekecsen mintegy 300 szegényparaszt és földmunkás maradt ki a magyar földreformból, de sokan föld nélkül maradtak Apácaszakállason, Nagyszegpusztán is. Ellenben Apácaszakállason Ordódy Miklósné birtokos visszacapott 500 katasztrális holdat, Nagyszegpusztán pedig többszáz holdas nagybirtok létesült. Országos Levéltár, Budapest, FM Felvidéki földbirtokrendezési ügyek kormánybiztossága, Általános iratok, 4. cs. 27109/1941. és ME Nemzetiségi O. 61. cs. L 20408/1939.
A hercegrímási uradalom Gúta község határában fekvő 5000 holdja a csehszlovák uralom alatt 1200 család kezén volt kishaszonbérletben, az államfordulatot követően a haszonbér a duplájára emelkedett — a földmegvonás rejtett szándékával. Gútai lakosok beadványa Jaross miniszterhez, 1939. július 26., 7183. doboz, 885/1939., Štátny archív v Nitre.
- 31 A vitézi birtokok kialakítására az egykori szemtanú így emlékezik vissza: „Édesapámat, aki az első háborúban az albán és olasz fronton harcolt, behívták Komáromba. Meg kellett mutatnia a kiűntetéseit, aztán mondták neki, hogy kaphat földet Zsemlekesen, 20 magyar holdat, házzal és épületekkel. Ez a föld a házzal korábban egy morva telepésé, Jozef Plachy volt. Papát el is vitték és megmutatták neki a helyet. Aztán mikor megjött a papír, 1940 márciusában jött az autó értünk, vittünk mindent, bútorokat, felszerelést, mindent. Nagyon jó sorsunk volt ott, 40 áras kert, nagy ház... még mogyoró is volt a kertben! A templom melletti utcában laktunk, az volt a Vitéz utca, mert vagy 30 család jött oda, Csicsóról, Bogyárról, Aranyosról, aztán Nemesócsárról, Lakról, Ekecsről és Gútáról.” Visszaemlékezés, hangszalagon rögzítve. Adatközlő: Zalai Mária (született 1931-ben), Imely lakos. Adatrögzítő: Varga Kálmán, 1991. augusztus 28-án.
- 32 Visszaemlékezés... Madarász Géza.
- 33 *Cesta ke květinu. Praha, 1965. (Dokumentumgyűjtemény) 518-520.*
- 34 S. Cambel: *Revolučný rok 1945.* Bratislava, 1965. 272.
- 35 ONKV-260/1945. és 37/1945.prez., Štátny okresný archív, Komárno.
- 36 Visszaemlékezés... Zalai Mária
- 37 Az 1940-es évek végén hasonló Fiatalágfalva létesült Kunosvágásán (Kunov) és Oroszváron (Rusovce), ahol Fiatalok Állami Gazdasága alakult.
- 38 20 Ročný sen Dediny Mládeze. Bratislava, 1969. 12.
- 39 20 Ročný, i. m. 15.
- 40 Gyönyör József: *Allamalkotó nemzetiségek.* Bratislava, 1989. 52.
- 41 Visszaemlékezés, hangszalagon rögzítve. Adatközlő: Toma Rozália (született 1924-ben), turováki lakos. Adatrögzítő: Varga Kálmán, 1991. augusztus 22-én.
- 42 Visszaemlékezés, hangszalagon rögzítve. Adatközlő: Vranková Zlatica (született 1943-ban), lipovéi lakos. Adatrögzítő: Varga Kálmán, 1991. augusztus 23-án.

KÁLMÁN VARGA

SETTLEMENTS AND COLONIES IN KOMÁRNO AND ITS SURROUNDINGS

This paper is a survey of the Czech and Slovak colonization of Southern Slovakia, specifically the city of Komárno and its surrounding territories, between the years of 1919 and 1950. Although the study focuses on a particular city and region, it also touches upon the universal rules of colonization.

Land reform policies were initiated by the governments of the successor states of the Austro-Hungarian Empire — Czechoslovakia, Yugoslavia, and Romania — in an attempt to solve the agricultural problems left unmanaged by the former Empire. However, these land reforms were also means to weaken the demographic strength of the ethnic Hungarian minorities living in those successor states. A deliberate colonial expansion was begun with the establishment of Czech, Slovak, Romain and Serb settlements, thereby diluting and decreasing the ethnic Hungarian populations by several millions.